

Daiņa Īvāna

(Cicerona balvas ieguvējs 2010.gadā)
runa Cicerona balvas pasniegšanas ceremonijā
Latvijas Zinātņu akadēmijā 2010. gada 15. decembrī

Post Scriptum Atmodai

Dāmas un kungi, Cicerona ceremonijas dalībnieki!
Kabatas tālrunus varat neizslēgt. Mans vēstījums būs ļoti personisks. Tie, kas tikumisku iemeslu dēļ nelasa „Privāto Dzīvi”, var pat kādam piezvanīt. Uz personisku atklātumu mani šodien pamudinājis notikuma īstenā vaininieka Cicerona dzīvesstāsts. Ja laiks būtu saglabājis tikai viņa runas, pasaule godinātu vienīgi nemaldīgu marmora elku. Tomēr mums pieejama arī Cicerona privātā sarakste. Tā izcilo oratoru un sabiedrisko darbinieku atklāj arīdzan nepievilcīgās šaubās, bailēs un kompromisos. Tā Ciceronu ļāvusi kritizēt katram, kam vien tas ienācis prātā. Tur viņš atzinies grēkos, ko nav atzinis publiskais Cicerons ar marmora seju.

Kāda sieviešu žurnāla intervētāja nesen mani mudināja kā pie atvērta kapa: „Atzīsties grēkos, lai lasītājiem interesanti!” Neatziņos. Pamēģināšu tagad, lai ne visos, jo visi nav „interesanti”.

Vispirms teikšu, ka mani nesaviļņo masu sarīkojumi, mītiņi, demonstrācijas. Drīzāk biedē. Nespēju klausīties klavierkoncertus stadionā un operas brīvdabas estrādēs vai milzu amfiteātros. Man nepatīk stingras stājas un pārmērīgi dedzīgi vadoņi. Vairāk uzticos tiem, kas šaubās un vilcinās. Mazāk par visu esmu vēlējies būt orators. Liktenis tai pašā laikā man licis izšķīrošos brīžos uzrunāt un pārliecināt tūkstošus, pat simtus tūkstošus cilvēku, vadīt milzu manifestācijas. Tiesa, neesmu pārliecināts, ka vārdi, ko tad esmu teicis, bijuši manējie. Šķiet, kāds tos diktēja. Varbūt Cicerons? Filozofe Maija Kūle ir teikusi, ka Īvānā tolaik runājis nevis cilvēks, bet „absolūtais gars”. Kā tagad izvairīgi par jebkuriem sakariem ar aizdomīgām

personām runā politiķi, es „absolūto garu” personiski neesmu saticis. Pieļauju gan, ka viņš ar mani manipulēja. Visādā ziņā to nedarīja čeka vai ceka, kā vēlāk sprieduši citi godprātīgi pilsoņi.

Pirmo publisko runu „Piedod, Latvija!”, ko teicu Mazajā ģildē 1988. gada Dzejas dienā cenzūra liedza publicēt vienīgajā laikrakstā, kas to vēlējās – „Skolotāju Avīzē”. Izmantoju

iespēju sacīto atkārtot 1988. gada 7. oktobra Mežaparka manifestācijā. Iespējams tādēļ mani pēc divām dienām ievēlēja par Tautas frontes priekšsēdētāju, ko vēlējos vismazāk. Tūdaļ saņēmu arī vēstuli no vecākiem: „Dēliņ, met plinti krūmos!” . Nobijos paklausīt arī viņiem, kuri mani taču pazina vislabāk. Tā nākamos gados nācās teikt desmitiem runu, kuru teksti nav saglabājušies un vārdi izgaisuši Atmodas zilgmē. Nav saglabājies arī mans aicinājums tikko dzimušās demokrātijas aizstāvībai 1991. gada 13.janvāra apvērsuma naktī. Un, kad televīzijas seriāla „Likteņa līdumni” veidotāji relatīvi nesen vēlējās to iekļaut savā videofilmā, pēc viņu lūguma sacerēju jaunu tekstu un ierunāju pats savā balsī. Tas bija grūti, ja zinu, ka „savu balsi” 1991. gada janvārī neesmu lietojis tikai pats vien. Seriāls ar noslīpēto tekstu tikai ieguva. Diezin vai ieguva patiesība.

Gluži kā ar Cicerona runu Milona aizstāvībai. To valstsvīrs un advokāts teicis Katilinas karaspēka aplenktā forumā, baiļu pārņemts, un panācis tikai to, ka dumpinieku Milonu soda. Taču, kad Milons Masīlijas trimdā lasījis Cicerona pārstrādāto un jau publicēto aizstāvību, viņam atlicis vien izsaukties: „Ja tāda viņa runa būtu toreiz, man nenāktos ēst Masīlijas zivis!” Acīmredzot šī frāze bijusi Milona mūža misija.

Bet manējā? Vai kaut kas notiktu savādāk, ja arī es priekš diviem gadu desmitiem būtu runājis savādāk? Vai valstī nezagtu un valsti nenozagtu? Vai mežus neizcirstu tik nežēlīgi, kā tas notiek tagad? Vai tūtiņdreijeri Saeimā tad vairāk nekā komunisti gādātu par tautas labumu? Vai nabagu patriotiskās solidaritātes mēraukla tad arī būtu bagātnieku glābšana no viņu pašu ligām? Vai visi justos apmierināti un laimīgi? Vai manu

publicista pieredzi ar necila darba piedāvājumu un pieticīgu honorāru tad novērtētu kaut viens trakoti populārs un katram rakstītājam iekārojams sieviešu žurnāls? Vai mēs būtu tādi, kādi neesam?

Atbildi par cilvēku radīto vārdu un teikumu kombināciju tālejošo jēgu, nozīmi, spēku skaidri nav devis arī 2100 gadus vecais, šaubīgais un izvairīgais Cicerons. „Ak laiki, ak, tikumi!”, viņš atgaiņājies, un viņa spārnotos teicienus bieži atkārtājuši vai katras paaudzes pretējos uzskatos stāvoši un karojoši cilvēki. Cicerons turklāt mūža pirmajā pusē apgalvojis, ka vārdi ir spēcīgāki par ieročiem, bet vēlāk skaidrojās, ka garam jāklusē, kad šķind šķēpi.

Es arī esmu glaimojis „mīļotajam Leonīdam Brežņevam” un, kas vēl trakāk, domājis, ka mīlu visu bērnu draugu Ļeņinu. Esmu bijis pie Siles, bet vairs neesmu. Tur ir pārāk liela

konkurence, un mans snuķis pārāk vājš. Tomēr, ja būtu palicis, laikam gan nesaprastu, ka padomju laiki vismaz tautai pagājuši, un mūs no tiem šķir dziļš vārdu bezdibenis.

Tāpat kā daudzi Atmodā un kā Cicerons jaunībā es taču ticēju, ka vārdi gluži kā Raiņa „Daugava”, aizstādami karapulku uzveic varu. Vārdos patiešām mainījās valsts iekārta. Vārdos atnāca brīvība. Taču atlidoja mēmi kraukļi un vārdus noknābāja. Palika skelets. Lai mūzas klusētu.

Cicerona pamācošais dzīvesgājums tomēr rāda, ka laika raksturs vārdu iespaidā mainīsies ne reizi. Arī šķietami zudušie Vārdi atgriežas tāpat kā „nedegošie manuskripti”. Tā vismaz, attaisnodams zudušo runu jēgu, sevi mierinu.

Tagad ir nepieklājīgi citēt Kārli Marksu. Agrāk tāpat kā tagad nepieklājīgi bija viņu lasīt. Būšu divkārt nepieklājīgs. Citēšu, bet aptuveni. Markss par lielo franču revolūciju teicis, ka tā sava laika uzdevumus atrisinājusi romiešu tērpos, un ar romiešu frāzēm. Mirabo nepagurdams citēja Ciceronu, bet Robespjēru dzēlīgās epigrammās par „Ciceronu” apsaukāja tauta. Cicerona gars tāpat kā vienā viņa runā radītā Damokla zobena metafora ik brīdi atgriežas. Es nesaku, ka arī manī. Kaut šodien tādas naivas iedomības dēļ jūtos pagodināts saņemt Cicerona balvu. Varat arī neticēt, bet to uztveru kā simbolisku atzinību Atmodas vārdu

kopējam spēkam.

Tad kādēļ vēl gribas itin latviski klīrēties - sak, jā, kungi, paldies, paldies, bet nevajadzēja?

Man, Cicerona laika plebeju un padomju laika strādnieku bērnam atšķirībā no vairākiem boļševiku revolūcijas vadoņiem nav bijis iespējas mācīties klasiskajā licejā, ko, starp citu, savā dzīvē nožēloju visvairāk. Tur taču apguva romiešu klasiķus un klasisko oratora mākslu. Mana skolotāja bijusi tikai intuīcija. Tāpēc Atmodas laikā biju pārāk neizglītots, lai zinātu, ka romiešiem post scriptum nereti nozīmēja varas maiņai sekojošu novācamo personu sarakstu. To sapratu tikai tad, kad pagājušajā 4. maijā Saeima mani draudzīgi mēģināja noturēt šāviena attālumā no savas tribīnes. Šai situācijā jutos kā nabaga radnieks no laukiem, kurš nav paspējis laikus pieslieties pareizajai partijai. Vēl vairāk, jutos vainīgs, ka esmu dzīvs, nevis visu cienīts, godāts, nekaitīgs aizgājējs. Piedod, Saeima, piedod koalīcija un piedodiet partijas!

Jūsu rīcība, paldies dievam, rāda tikai to, ka mūsu vārdu radītā valsts ir kļuvusi normāli demokrātiska. Politiķu vai partiju baiļu un kompleksu dēļ nevienam nav vērts no tās bēgt uz ubi bene laimīgo nekuriem.

Liels paldies Cicerona balvas komisijai par novērtējumu Trešās Atmodas vārdiem. Tie jau no Romas republikas laikiem uzlādēti

ar brīvības un pašlepnuma enerģiju, kuras pietiks arī tad, ja būs nepieciešama jauna Atmoda. Atmošanās tāpat kā aizmigšana ir dabisks process grēcīgo cilvēku pasaulē.

P.S. Mans post scriptum nebūs tik skarbs, kā Romas vai boļševiku impērijās. Atkārtošu rakstnieka un saprātīgas dzīves skolotāja Hennrija Deivida Toro teikto: „Visbagātākais ir tas, kas savām izpriečām tērē vismazāk naudas.” Tas attiecas arī uz valsti.